

УДК 740:1147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-4.28>**С. І. Ткачов**доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології
Харківської державної академії фізичної культури**Н. О. Ткачова**доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди**А. С. Ткачов**доктор педагогічних наук,
доцент кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ НА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ ПЕДАГОГІКИ

У статті презентовано шляхи підвищення рівня навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях із педагогіки. Загалом експериментом було охоплено 43 студенти Харківської державної академії фізичної культури та Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Для одержання та обробки експериментальних результатів застосовувалися методи дослідження: моделювання, спостереження, аналіз, усне й письмове опитування, узагальнення отриманих результатів для формулювання висновків.

На першому етапі дослідження було сформульовано гіпотезу – підвищення рівня навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях із педагогіки можна досягти, якщо реалізувати такі шляхи: використання «ефекту першої зустрічі» викладача зі студентами для переконливої актуалізації їхньої потреби у вивченні педагогіки; створення студентами своїх «портфоліо» з навчальної дисципліни; застосування на лекціях модернізованих опорних конспектів з елементами «зворотного зв'язку»; супровід заняття мультимедійною презентацією інтерактивного характеру. На другому етапі дослідження зазначені шляхи було апробовано у процесі проведення лекційних занять із педагогіки. На третьому етапі встановлено, що реалізація на практиці розроблених шляхів сприяла підвищенню рівня навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях із педагогіки: постійний інтерес до навчання виявив 71 % студентів, зацікавленість у засвоєнні знань – 74 %, активність у сприйнятті наданої інформації – 63 %, стабільно виконували самостійні індивідуальні завдання 66 %, загальний приріст рівня навчальної мотивації студентів сягнув 21 %.

Аналіз і систематизація одержаних даних щодо впровадження на лекційних заняттях із педагогіки шляхів підвищення рівня навчальної мотивації студентів дали змогу стверджувати, що висунута гіпотеза дослідження знайшла своє підтвердження, оскільки апробовані шляхи забезпечили, загалом, вирішення обраної проблеми. Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності перевірки визначених шляхів у навчальній роботі з більшою кількістю студентів для того, щоб уточнити попередні результати. Зокрема, доцільним є вдосконалення мультимедійних презентацій інтерактивного характеру за допомогою «скрайбінгу».

Ключові слова: навчальна мотивація, лекційне заняття, мультимедійна презентація, опорний конспект, студентське «портфоліо».

Постановка проблеми. Вирішення проблеми навчальної мотивації студентів є ключовим аспектом удосконалення процесу передачі-засвоєння знань, оскільки їхнє прагнення до активної пізнавальної діяльності позитивно впливає на результативність навчання. Вказане підтверджується позиціями деяких зарубіжних науковців, які вважають наявність позитивних мотивів до навчання передумовою його успіху [1–3] або акцентують увагу педагогів на необхід-

ності збудження самомотивації в тих, хто навчається [4; 5].

Отже, постає потреба щодо пошуку шляхів підвищення рівня навчальної мотивації студентів, зокрема, на лекційних заняттях, на яких закладаються основи науково-теоретичного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами вивчення наявних розробок можна стверджувати, що в освітній практиці у вирішенні обраної проблеми застосовуються різні засоби.

Серед них у контексті нашого дослідження на певну увагу заслуговують такі, як застосування опорних конспектів на лекційних заняттях для студентів [6–8] та використання в освітньому процесі вищої школи інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) [9–13].

Крім того, у своїх попередніх розвідках автори публікації виявили низку основних факторів, що впливають на рівень навчальної мотивації студентів. Це такі, як усвідомлення студентами мети навчання, вплив особистості викладача, характер ставлення професорсько-викладацького складу до студентів, психологічний фон у студентській групі [14, с. 97].

Серед вказаних факторів своє особливе місце посідає особистість викладача. Виявляючи високий рівень самосвідомості, позитивне ставлення до студентів, дисциплінованість і відповідальність у проведенні занять, дієвий організаційно-педагогічний вплив на рівень пізнавальної активності студентів, викладач може достатньою мірою забезпечувати дію всіх інших факторів.

Мета статті – презентувати розроблені та апробовані шляхи підвищення рівня навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях із педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети на лекційних заняттях із педагогіки для студентів Харківської державної академії фізичної культури та Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди було реалізовано розроблені шляхи підвищення рівня їхньої навчальної мотивації. При цьому загальна кількість студентів, які були охоплені відповідною експериментальною роботою, становила всього 43 студенти (залучалися невеликі студентські потоки), оскільки автори в цьому випадку прагнули отримати попередні результати впровадження запропонованих інновацій – з'ясувати їхню практичну доцільність і скоригувати подальшу педагогічну діяльність у зазначеному напрямі.

Для одержання та обробки експериментальних результатів застосовувалися такі науково-педагогічні методи дослідження, як *моделювання* шляхів підвищення рівня навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях із педагогіки, *спостереження* за характером пізнавальної діяльності студентів у процесі викладання теоретичного матеріалу, *аналіз* результатів виконання студентами самостійних індивідуальних робіт, усне й письмове *опитування* студентів щодо рівня їхньої навчальної мотивації на лекціях, *узагальнення* отриманих результатів для формулювання висновків.

На першому етапі дослідження було сформульовано гіпотезу: підвищення рівня навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях із педагогіки можна досягти, якщо реалізувати такі шляхи:

- використання «ефекту першої зустрічі» викладача зі студентами для переконливої актуалізації їхньої потреби у вивченні педагогіки;
- створення студентами своїх «портфоліо» з навчальної дисципліни;
- застосування на лекціях модернізованих опорних конспектів з елементами «зворотного зв'язку»;
- супровід заняття мультимедійною презентацією інтерактивного характеру.

На другому етапі дослідження зазначені шляхи було апробовано у процесі проведення для студентів лекційних занять із педагогіки.

Використання «ефекту першої зустрічі» викладача зі студентами для переконливої актуалізації їхньої потреби у вивченні педагогіки здійснювалося за певним сценарієм. Зважаючи на те, що кількість студентів на першому лекційному занятті зазвичай сягає максимуму, викладачі ретельно готувалися до знайомства та проголошення вступного слова.

З першої хвилини спілкування зі студентами викладачі акцентували увагу на усвідомленні власної відповідальності перед суспільством за результати своєї педагогічної праці. Тому викладачі наголошували, що вони зацікавлені у результативній навчальній співпраці з ними, готові навчати їх, допомагати їм у навчанні, проводити консультації, використовуючи при цьому позааудиторні зустрічі та можливості оперативного мобільного зв'язку й електронного листування. Підсилювали інтерес і зацікавленість студентів у вивченні педагогіки реальні приклади з попереднього викладацького досвіду авторів. Зокрема, особливе враження справляли ті факти, коли студенти, яких навчали знань із педагогіки, пізніше зустрічалися зі своїми викладачами у ролі шкільних педагогів їхніх дітей.

Крім того, викладачі пропонували студентам замислюватися не тільки над професійною, а й життєвою цінністю педагогічних знань, які вони можуть засвоїти, оскільки надалі працюватимуть учителями, тренерами і, що важливо, виступатимуть й у ролі вихователів своїх власних дітей.

Також на першому лекційному занятті для кожної навчальної самоорганізації кожному студентові в паперовому вигляді пропонувалася довідкова інформація, яка містила такі відомості:

- назва навчальної дисципліни, календарний графік її вивчення, обсяг годин на вивчення, розклад лекційних і групових занять, розклад консультацій, форма підсумкового контролю;
- прізвище, ім'я та по батькові викладача, посада, вчений ступінь, вчене звання, способи комунікації (номер мобільного телефону, адреса електронної пошти тощо);
- назва кафедри, її розташування;
- прізвище, ім'я та по батькові завідувача кафедри, його вчений ступінь, вчене звання, місцезнаходження його робочого кабінету;

- розподіл 100-бальної шкали оцінок за навчальними темами, особливості її застосування;

- наявність матеріалів (посібників, підручників, методичних рекомендацій) із навчальної дисципліни та доступ до них (у бібліотеці, у цифровому вигляді);

- інтернет-адреси інформаційних ресурсів із навчальної дисципліни;

- список основних позааудиторних навчальних (дні кафедри, предметні тижні, семінари, майстер-класи, тренінги тощо) і наукових (науковий гурток, науково-практичні конференції, наукові семінари) заходів.

Цей роздатковий матеріал для зручного й оперативного використання розміщувався на одній сторінці аркуша А4, тому його зручно було фотографувати на мобільний телефон, і з нього розпочиналося створення індивідуальних «портфоліо» – студенти збирали всі отримані від викладача навчальні матеріали, додавали до них створені власноруч, тобто опорні конспекти, виконані та перевірені самостійні та індивідуальні роботи, підготовчі матеріали до практичних (семінарських) занять.

Застосування ідеї студентських «портфоліо» у вивченні педагогіки було зумовлено прагненням закріпити організаційно-педагогічні зусилля щодо активізації пізнавальної діяльності студентів і давало їм можливість самим слідкувати за послідовністю проходження тем із навчальної дисципліни, а також здійснювати самоконтроль відпрацьованих самостійних індивідуальних завдань, знати кількість нарахованих за них балів і визначати сумарну рейтингову оцінку за 100-бальною шкалою.

Наступним шляхом підвищення рівня навчальної мотивації на лекційних заняттях із педагогіки стало застосування опорних конспектів.

Попередній авторський досвід їх використання [15] був критично осмислений, і далі застосовувався їхній модернізований варіант. Останній, на відміну від попереднього, який було створено у репродуктивній формі (стисле подання інформації з теми лекційного заняття у вигляді тез), полягав у тому, що в його змісті було зроблено «пропуски» (інформаційні «прогалини»). Упродовж лекційного заняття ці «пропуски» студенти мали «ліквідувати», тобто поновити «неповні» визначення понять, концепцій, закономірностей, класифікацій тощо.

Окремою частиною в модернізованих опорних конспектах було створення «блоку зворотного зв'язку», де студенти мали можливість у письмовому вигляді поставити викладачеві своє запитання за темою заняття, оцінити лекцію або висловити певні труднощі в засвоєнні навчального матеріалу.

Крім того, за підсумками вивчення модуля дисципліни наприкінці відповідного лекційного заняття в межах «блоку зворотного зв'язку» пропонувався самостійна бліц-робота (на 2–3 хвилини), результати виконання якої викладач перевіряв вибірково або у всіх студентів.

Отже, завдяки застосуванню модернізованих опорних конспектів на лекційних заняттях можна було не тільки полегшити процес передачі-засвоєння знань і, згідно з другим законом Єркса–Додсона (рівень оптимальної мотивації у розв'язанні завдання є зв'язаним зворотною залежністю з рівнем складності завдання), підвищити рівень навчальної мотивації студентів, але й здійснити реальне оцінювання результатів їхньої роботи на лекції чи отримати додаткову інформацію для коригування подальшої викладацької діяльності.

Ще одним шляхом підвищення рівня навчальної мотивації на лекційних заняттях із педагогіки стало використання мультимедійних презентацій. Вивчення поглядів деяких авторів щодо їх використання у навчанні дало можливість з'ясувати, що в цій ситуації успішність забезпечується дотриманням балансу між змістовим наповненням навчальної теми і способом його представлення [13, с. 76], доцільним обсягом інформації для можливості її оперативного сприйняття й розуміння [16, с. 23], а також вибором оптимальної форми подання навчального матеріалу [9, с. 9; 10, с. 156; 12, с. 52; 17].

У цьому випадку на лекційних заняттях із педагогіки було застосовано мультимедійні презентації з елементами інтерактивного навчання, тобто слайди можна було одразу доповнити або змінити за бажанням студентів, які, працюючи з опорним конспектом, вносили свій творчий, проте прийнятний у цьому випадку, доробок. Такий прийом у використанні мультимедійної презентації створював атмосферу здорового навчального суперництва серед студентів, що позитивно впливало на рівень їхньої навчальної мотивації.

На третьому етапі дослідження було проаналізовано наслідки апробації шляхів підвищення навчальної мотивації на лекційних заняттях із педагогіки й узагальнено результати виконаної експериментальної роботи.

З'ясовано, що, загалом, упровадження в освітню практику розроблених шляхів дало змогу досягти позитивної динаміки (як відображення різниці між рівнем навчальної мотивації студентів на першому лекційному занятті з педагогіки й на останньому), яка підтверджується такими даними.

По-перше, спостереження за характером пізнавальної діяльності студентів у процесі викладання теоретичного матеріалу дало змогу виявити постійний інтерес до навчання у 71 % студентів, зацікавленість навчальним матеріалом – у 74 %, активність у засвоєнні інформації – у 63%, прагнення до творчого внеску в мультимедійні

презентації та наявність при цьому здорового характеру навчального суперництва – у 52 %.

По-друге, вивчення результатів самостійної індивідуальної роботи студентів засвідчило, що загалом її стабільно виконували 66 % студентів, серед яких 19 % успішно долали цей «навчальний бар'єр», а ще 47 % – з незначними помилками.

По-третє, найбільш складним моментом у дослідженні було вивчення динаміки рівня навчальної мотивації студентів, тому що кількість студентів на лекційних заняттях із різних причин не була стабільною – в аудиторії постійно були присутні біля 75 % осіб, але їхній незмінний склад являв собою лише 50 % від загальної кількості студентів. Звідси, порівнюючи рівень навчальної мотивації на першому лекційному занятті з педагогіки і на останньому, було отримано лише узагальнені дані. Встановлено, що рівень навчальної мотивації загалом покращився на 21 % – частково завдяки апробації розроблених шляхів, а певною мірою й завдяки прагненню студентів краще підготуватися до підсумкового контролю, що було підтверджено результатами усного й письмового опитування.

Висновки і пропозиції. Отже, аналіз і систематизація одержаних даних щодо впровадження на лекційних заняттях із педагогіки розроблених шляхів підвищення навчальної мотивації студентів на лекційних заняттях із педагогіки дали змогу з'ясувати, що висунута в дослідженні гіпотеза знайшла своє підтвердження.

Перевірені на лекційних заняттях із педагогіки зазначені шляхи: використання «ефекту першої зустрічі», створення студентських «портфоліо», застосування модернізованих опорних конспектів з елементами «зворотного зв'язку», супровід лекційного заняття мультимедійною презентацією інтерактивного характеру – забезпечили, загалом, вирішення досліджуваної проблеми.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності перевірки визначених шляхів у навчальній роботі з більшою кількістю студентів для того, щоб уточнити попередні результати та сформулювати остаточні висновки.

Крім того, доцільним є вдосконалення мультимедійних презентацій інтерактивного характеру за допомогою «скрайбінгу» [4], тобто процесу візуалізації складної інформації простими образами, «промальовування» яких відбувається у процесі її представлення та пояснення.

Список використаної літератури:

1. Fan W. & Wolters C. School motivation and high school dropout: The mediating role of educational expectation. *British Journal of Educational Psychology*. 2014. № 84 (1). P. 22–39. DOI: 10.1111/bjep.12002.
2. Redondo R.E., Martín J.L.O. Motivation: The Road to Successful Learning. *PROFILE Issues in Teachers' Professional Development Journal*. Vol. 17. No. 2. Dec. 2015. URL: <https://dx.doi.org/10.15446/profile.v17n2.50563>.
3. Tüysüz M., Yıldıran D., Demirci N. What is the motivation difference between university students and high school students? *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.232> Getrights and content. URL: <https://www.iteea.org/File.aspx?id=137460&v=3875d9ad>.
4. Engaging Schools: Fostering High School Students' Motivation to Learn. 302 pages. ISBN 978-0-309-08435-2. DOI: 10.17226/10421.
5. Mendes M.S. The Motivation of High School Students by Achievement Goals. *Psico-USF*. Vol.21. No.2. Aug. 2016. URL: <https://doi.org/10.1590/1413-82712016210212>.
6. Волошина О. Використання конспектів-схем для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів на лекціях. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/konferentsii-2016-2017-n-r/conf-problemy-tainovatsii/seksiia-3/4728-vykorystannya-konspektivskhem-dlya-aktyvizatsiyi-navchalno-piznavalnoyidiyalnosti-studentiv-na-lektsiyakh>.
7. Левченко С. Використання опорно-логічних схем та конспектів на заняттях. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. 2017. Вип. 4 (14). С. 215–220.
8. Мальцева Д. Застосування опорних конспектів у процесі вивчення магістрантами курсу «Дидактичні системи у вищій освіті». URL: [Downloads/Vpo_2011_4_13%20\(1\).pdf](Downloads/Vpo_2011_4_13%20(1).pdf).
9. Дудка О. Загальні принципи створення мультимедійних презентацій та слайд-шоу засобами програми Power Point : навч. посібник. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2010. 51 с.
10. Ковальчук М. Особливості створення навчального мультимедійного курсу. *Молодий вчений*. № 9 (24). Ч. 1. Вересень. 2015. С. 156–159.
11. Красний С. Створення презентацій за допомогою програми «PREZI»: методичні рекомендації. Біла Церква : БІНПО УМО, 2016. 36 с.
12. Меленчук Ю. Скрайбінг – інноваційна-комунікаційна технологія. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/25656/2/FMZKP_2018v2_Melenchuk_O-Skriving_as_a_means_for_52.pdf.
13. Мультимедійні технології та засоби навчання: навч. посібник / за ред. академіка НПАН України Гуржія А.М. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 556 с.
14. Ткачов С., Ткачова Н., Ткачов А. Виявлення факторів впливу на навчальну мотивацію студентів-спортсменів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, 2019. № 6 к. С. 95–97.

15. Ткачов С., Ткачова Н., Ткачов А. Використання опорних конспектів з педагогіки на лекційних заняттях для студентів-першокурсників. *Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи: зб. тез наукових доповідей XIX Міжнародної науково-практичної конференції, 6 грудня 2019 року*. Харків : ХДАФК, 2019. С. 146–148.
16. Шевченко І. Використання мультимедійних презентацій як сучасного засобу навчання в системі післядипломної освіти. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. № 1. 2012. С. 23–25.
17. Нікітіна Н. Використання мультимедійних засобів у викладанні іноземної мови професійного спрямування у вищій школі. URL: <https://confesp.fl.kpi.ua/ru/node/1096>.

Tkachov S., Tkachova N., Tkachov A. Ways to increase the level of learning motivation of students on lectures in pedagogy

This article presents the ways to increase the level of learning motivation of students at pedagogy lectures. In total, the experiment covered 43 students of Kharkiv state academy of physical culture and H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. To obtain and process experimental results were used research methods: modeling, observation, analysis, oral and written surveys, generalization of data for the making of conclusions.

At the first stage of the research was formulated the hypothesis – increasing the level of learning motivation of students in lectures in pedagogy can be achieved if to implement following ways: using the “first meeting effect” for the actualization of needs in the learning of pedagogy, creating student “portfolio” for the learning discipline, using modernized reference summary lesson with elements of “feedback”, accompanying a lecture lesson by multimedia presentations of an interactive mode. At the second stage of the research are tested definite ways in the process of lectures in pedagogy. At the third stage – defined that tested made ways increased the level of learning motivation of students: 74 % were interested in learning process, 63 % were active in learning information, 66 % of students were consistently performing individual tasks, an increase in the level of learning motivation reached in general achieved 21 %.

Analysis and synthesis of the data obtained to put into practice the developed ways to increase the level of learning motivation of students at pedagogy lectures let affirm that the hypothesis of investigation was confirmed, because the tested ways provided, in general, a solution for the chosen problem. Prospects for further research are the need to test definite ways in educational activity with more students in order to clarify the preliminary results. In particular, it is advisable to improve multimedia presentations of an interactive mode through “scribing”.

Key words: *learning motivation, lecture lesson, multimedia presentation, reference summary lesson, student “portfolio”.*